

СИНО

ISSN: 2707-5265

ЕВРАЗИЙСКИЙ
НАУЧНО - МЕДИЦИНСКИЙ
ЖУРНАЛ

Eurasian Scientific and Medical Journal «Sino»

2026 #3
ТОМ 7 #3

Евразийский научно-медицинский журнал «Сино»

Том 7, № 3, 2026

Eurasian Scientific and Medical Journal «Sino»

Vol. 7, N 3, 2026

ISSN: 2707-5265

Журнал зарегистрирован Министерством культуры
Республики Таджикистан
Свидетельство о регистрации - № 103 от 27.03.2019 г.
Вновь перерегистрирован - № 398 от 24.02.2025 г.

Издание Ассоциации общественного здравоохранения Таджикистана

Основан в 2019 г. Журнал выходит 1 раз в 3 месяца.
Периодичность – 4 номера в год

Сайт журнала:
www.eurasian-journal-sino.tj

Все права защищены. Никакая часть издания
не может быть воспроизведена
без согласия редакции

Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов.
Ответственность за содержание рекламных материалов несут
рекламодатели

Адрес редакции журнала:
734018, Таджикистан, г. Душанбе, пр. С. Шерози, 16
Статьи отправить по адресу: sino-journal@mail.ru

Журнал рассчитан на научных работников и преподавателей
медицинских вузов, руководителей учреждений
здравоохранения и практических врачей

Журнал индексируется в Российском индексе
научного цитирования (РИНЦ), Crossref, Science Index

**Евразийский научно-медицинский журнал «Сино» включён
в Перечень ведущих рецензируемых научных изданий
ВАК при Президенте Республики Таджикистан,
рекомендованных для публикаций основных научных
результатов диссертаций на соискание учёных степеней
доктора и кандидата наук**

ISSN: 2707-5265

The journal is registered by the Ministry of Culture
of the Republic of Tajikistan
Certificate of registration - N 103 from 27.03.2019
Re-registered - N 398 from 24.02.2025

Publication of the Public Health Association of Tajikistan

Founded in 2019. The magazine is published once every 3 months.
Frequency - 4 issues per year

Journal website:
www.eurasian-journal-sino.tj

All rights reserved.
No part of the publication may be reproduced without the consent
of the publisher

Editorial opinion may not coincide with the opinion of the authors.
Responsible for the content of advertisements are advertisers

Editorial office address:
734018, Tajikistan, Dushanbe, Ave. S. Sherozi, 16
Articles should be sent to: sino-journal@mail.ru

The journal is intended for researchers and teachers of medical universities,
heads of healthcare institutions and practicing physicians

The journal is indexed in the Russian Science Citation Index (RSCI), Crossref,
Science Index

**The Eurasian Scientific and Medical Journal "Sino" is included
in the List of leading peer-reviewed scientific publications
of the Higher Attestation Commission under the President of
the Republic of Tajikistan, recommended for publication of
the main scientific results of dissertations for the academic
degrees of Doctor and Candidate of Sciences**

DOI: 10.54538/2707-5265-2026-7-3-136-147

Таҳлили ҷанбаҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва идоракунии расонидани ёрии фарматсевтӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ф.К. Раҷабзода

Факултети фарматсевтӣ, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Душанбе, Тоҷикистон

Мақсади таҳқиқот. Омӯзиши масъалаҳои асосии ташаккули бозори фарматсевтӣ, хусусиятҳои фаъолияти соҳибкорӣ дар ин соҳа, таъмини кадрҳои баландхатисоси фарматсевтӣ ва таҳлили сохтори минтақавии идоракунии фаъолияти фарматсевтӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мавод ва усули таҳқиқот. Дар таҳқиқот ҷанбаҳои танзимкунанда, ташкилӣ ва иқтисодии бозори фарматсевтӣ, инчунин хусусиятҳои фаъолияти соҳибкорӣ дар тақсими доруворӣ ва хизматрасонии фарматсевтӣ таҳлил карда шуданд. Ғайр аз ин, дар таҳқиқот дастрасии аҳоли ба хизматрасонии фарматсевтӣ, сатҳ ва сифати назорати дохилӣ ва берунии маҳсулоти дорусозӣ дар шабакаи дорухонаҳо арзёбӣ карда шуд.

Натиҷаҳо. Дар натиҷаи таҳқиқ, муаллифони таомулҳои асосии рушди бозори фарматсевтӣ, мушкилоти мавҷуда ва имкониятҳои тақмили низоми идоракунии ва сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарматсевтӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намудаанд.

Собит карда шуд, ки рушди минбаъдаи саноати фарматсевтӣ тақмили механизмҳои танзими давлатӣ, самаранокии бештар дар системаи назорати сифати доруворӣ, захираҳои қавитари инсонӣ ва беҳтар кардани равишҳои ташкилиро барои идоракунии фаъолияти дорусозӣ дар сатҳи минтақавӣ талаб мекунад. Аҳамияти созмонҳои касбии ҷамъиятӣ дар рушди ҷомеаи дорусозӣ, баланд бардоштани салоҳияти касбии мутахассисон ва таҳияи равишҳои муосир ба хизматрасонии дорусозӣ барои аҳоли муайян карда шуд.

Хулоса. Таҳлил нишон медиҳад, ки рушди устувори бозори фарматсевтӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастрасии бештар ба ёрии босифати дорусозӣ барои аҳоли мустақиман бо тақмили низоми идоракунии давлатӣ ва ҷамъиятӣ-касбии соҳа алоқаманд аст. Татбиқи ин тадбирҳо самаранокии бозори фарматсевтӣ, сифати хизматрасонии дорусозӣ ва дастрасии доруҳои заруриро барои аҳоли беҳтар мекунад.

Калидвожаҳо:

бозори фарматсевтӣ, ёрии фарматсевтӣ, идоракунии кадрҳои фарматсевтӣ, дорухона, назорати сифат, фаъолияти соҳибкорӣ, ташкилотҳои касбӣ

Для цитирования:

Раҷабзода Ф.К. Таҳлили ҷанбаҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва идоракунии расонидани ёрии фарматсевтӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ-тиббӣи Авруосиё "Сино". 2026; 7(3): 136-147 <https://doi.org/10.54538/2707-5265-2026-7-3-136-147>

DOI: 10.54538/2707-5265-2026-7-3-136-147

Анализ организационно-экономических и управленческих аспектов предоставления фармацевтической помощи в Республике Таджикистан

Ф.К. Раджабзода*Фармацевтический факультет, Таджикский национальный университет, Душанбе, Таджикистан*

Цель исследования. Изучить основные вопросы формирования фармацевтического рынка, особенности предпринимательской деятельности в данной сфере, проблему обеспечения квалифицированными фармацевтическими кадрами, а также провести анализ региональной структуры управления фармацевтической деятельностью в Республике Таджикистан.

Материалы и методы. Настоящая статья посвящена исследованию организационно-экономических аспектов и вопросов управления фармацевтической помощью в Республике Таджикистан. В рамках исследования проведён анализ нормативно-правовой, организационной и экономической составляющих функционирования фармацевтического рынка, а также изучены особенности предпринимательской деятельности в сфере обращения лекарственных средств и оказания фармацевтических услуг. Кроме того, в ходе работы проведена оценка доступности фармацевтических услуг для населения, а также проанализированы уровень и качество внутреннего и внешнего контроля фармацевтической продукции в аптечной сети.

Результаты. Выявлены основные тенденции развития фармацевтического рынка Республики Таджикистан. Определены существующие организационные и социально-экономические проблемы, влияющие на доступность и качество фармацевтической помощи. Установлено, что для дальнейшего развития фармацевтической отрасли необходимо совершенствование механизмов государственного регулирования, повышение эффективности системы контроля качества лекарственных средств, укрепление кадрового потенциала и совершенствование организационных подходов к управлению фармацевтической деятельностью на региональном уровне. Определена значимость профессиональных общественных организаций в развитии фармацевтического сообщества, совершенствовании профессиональных компетенций специалистов и формировании современных подходов к фармацевтическому обслуживанию населения.

Заключение. Проведённый анализ свидетельствует о том, что устойчивое развитие фармацевтического рынка Республики Таджикистан и повышение доступности качественной фармацевтической помощи населению напрямую обусловлены совершенствованием системы государственного и общественно-профессионального управления отраслью. Реализация предложенных мер будет способствовать повышению эффективности функционирования фармацевтического рынка, улучшению качества фармацевтического обслуживания и обеспечению населения необходимыми лекарственными средствами в достаточном объёме.

Ключевые слова:

фармацевтический рынок, фармацевтическая помощь, управление, фармацевтические кадры, аптека, контроль качества, предпринимательская деятельность, профессиональные организации

Для цитирования:

Раджабзода Ф.К. Анализ организационно-экономических и управленческих аспектов предоставления фармацевтической помощи в Республике Таджикистан. Евразийский научно-медицинский журнал «Сино». 2026; 7(3): 136-147. <https://doi.org/10.54538/2707-5265-2026-7-3-136-147>

DOI: 10.54538/2707-5265-2026-7-3-136-147

Analysis of organizational-economic and managerial aspects of pharmaceutical care provision in the Republic of Tajikistan

F.K. Rajabzoda*Faculty of Pharmacy, Tajik National University, Dushanbe, Tajikistan*

Objective: To examine the key issues surrounding the formation of the pharmaceutical market, the specific characteristics of entrepreneurial activity in this sector, and the challenge of ensuring a supply of qualified pharmaceutical personnel, as well as to analyze the regional management structure for pharmaceutical activities in the Republic of Tajikistan.

Materials and Methods: This article examines the organizational and economic aspects and management issues regarding pharmaceutical care in the Republic of Tajikistan. The study analyzes the regulatory, organizational, and economic components of the pharmaceutical market's operation and explores the specifics of entrepreneurial activity in the circulation of medicines and the provision of pharmaceutical services. Furthermore, the study assesses the accessibility of pharmaceutical services for the population and analyzes the level and quality of internal and external controls over pharmaceutical products within the pharmacy network.

Results: Key trends in the development of the pharmaceutical market in the Republic of Tajikistan have been identified. Existing organizational and socio-economic issues affecting the accessibility and quality of pharmaceutical care have been determined. It has been established that the further development of the pharmaceutical sector requires improving state regulatory mechanisms, enhancing the efficiency of the drug quality control system, strengthening workforce capacity, and refining organizational approaches to managing pharmaceutical activities at the regional level. The importance of professional associations in developing the pharmaceutical community, enhancing the professional competencies of specialists, and shaping modern approaches to pharmaceutical services for the population has been defined.

Conclusion: The analysis indicates that the sustainable development of the pharmaceutical market in the Republic of Tajikistan and improved public access to quality pharmaceutical care are directly contingent upon enhancing the system of state and professional self-regulation within the sector. Implementing the proposed measures will help boost the efficiency of the pharmaceutical market, improve the quality of pharmaceutical services, and ensure the population is adequately supplied with essential medicines.

Key words:

pharmaceutical market, pharmaceutical care, management, pharmaceutical workforce, pharmacy, quality control, entrepreneurial activity, professional organizations

For citation:

Rajabzoda F.K. Analysis of organizational-economic and managerial aspects of pharmaceutical care provision in the Republic of Tajikistan. Eurasian Scientific and Medical Journal "Sino". 2026; 7(3): 136-147. <https://doi.org/10.54538/2707-5265-2026-7-3-136-147>

МУҲИМНИЯТ

Бахши фарматсевтии Тоҷикистон бо вобастагии баланди воридотӣ арзёбӣ мегардад: қисми зиёди дорувориҳо аз хориҷи кишвар ворид мегардад. Тибқи арзёбии қорӣ зиёда аз 80–90% тамоми доруҳо дар бозори кишвар воридотӣ ташкил медиҳанд [1]. Таъминкунадагони асосии воридоти доруҳо ба ҷумҳурӣ Ҳиндустон, Русия ва Чин мебошанд. Истеҳсоли дорувориҳои дохилӣ бошад, маҳдуд боқӣ мондааст. Бар асоси маълумоти расмӣ дар ҷумҳурӣ тақрибан 57–67 корхонаҳои фарматсевтӣ фаъолият доранд, ки тақрибан 320–350 номгӯи дорувориҳо ва воситаҳои тиббиро истеҳсол мекунанд. Бо вучуди вусъати тадриҷии номгӯи маҳсулоти ватанӣ, масалан, шумораи доруҳои истеҳсолшуда дар кишвар аз 88 адад дар соли 2015 то ба зиёда аз 400 адад дар соли 2020 расидааст, истеҳсоли маҳаллӣ танҳо қисмати хурди эҳтиёҷоти бозори дохилиро қонеъ месозад. Дар ду соли охир ҳаҷми воридоти дорувориҳо беш аз 84 миллион долларро ташкил дод, ки ин нишондиҳанда вобастагии шадидро аз истеҳсолкунадагони хориҷӣ гувоҳӣ медиҳад [2-4].

МАҚСАДИ ТАҲҚИҚОТ

Омӯзиши масъалаҳои асосии ташаккули бозори фарматсевтӣ, хусусиятҳои фаъолияти соҳибқорӣ дар ин соҳа, таъмини кадрҳои баландихтисоси фарматсевтӣ ва таҳлили сохтори минтақавии идоракунии фаъолияти фарматсевтӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

МАВОД ВА УСУЛИ ТАҲҚИҚОТ

Дар таҳқиқот ҷанбаҳои танзимкунанда, ташкилӣ ва иқтисодии бозори фарматсевтӣ, инчунин хусусиятҳои фаъолияти соҳибқорӣ дар тақсимои доруворӣ ва хизматрасонии фарматсевтӣ таҳлил карда шуданд. Ғайр аз ин, дар таҳқиқот дастрасии аҳоли ба хизматрасонии фарматсевтӣ, сатҳ ва сифати назорати дохилӣ ва берунии маҳсулоти дорусозӣ дар шабакаи дорухонаҳо арзёбӣ карда шуд.

НАТИҶАҲО ВА БАҲАРИШИ ОНҲО

Асоси саноати фарматсевтии милли аз чанд корхона, аз ҷумла заводҳои «Сомон-Фарм», «Авеста», «Дорифарм» ва дигарон иборат аст, аммо иқтидори истеҳсоли ва номгӯи маҳсулоти онҳо маҳдуд мебошад. Аслан доруҳои ге-

нерикии талаботи асосӣ ва миқдори муайяни воситаҳо аз ашёи хоми ғиёҳӣ истеҳсол карда мешаванд, дар ҳоле ки доруҳои таркибашон мураккабтар ва гаронбаҳо қариб пурра воридотӣ мебошанд. Пойгоҳи моддию техникаи бисёре аз корхонаҳои дохилӣ ниёз ба навсозӣ дорад: қисми зиёди таҷҳизот кӯҳна шудааст ва технологияҳои муосири истеҳсоли доруҳо ба таври кофӣ қорӣ нашудаанд. Норасоии сармоягузорӣ ба суръати рушди соҳа таъсири манфӣ мерасонад – ҷалби сармояи хусусӣ бо сабаби рақобати шадид аз тарафи маҳсулоти воридотӣ ва муҳлатҳои тӯлонии бозгашти маблағ дар лоиҳаҳои фарматсевтӣ маҳдуд аст. Ҳукумати кишвар барои беҳтар кардани вазъият чораҳо меандешад: Барномаи давлатии рушди саноати фарматсевтӣ татбиқ шуда истодааст, ки таъсиси истеҳсолоти нав ва қоркарди захираҳои ғании ашёи хоми ғиёҳӣ дорусозии кишварро дар назар дорад. Бо вучуди ин, дар марҳалаи кунунӣ сатҳи маҳаллигардонии истеҳсолот паст боқӣ монда, Тоҷикистон асосан нақши қабулкунандаи доруҳои тайёрро иҷро мекунанд.

Ба ғайр аз истеҳсолоти саноатӣ, унсурҳои муҳими инфрасохтор шабакаи дорухонавӣ ба ҳисоб меравад, ки тавассути он фуруши чаканаи хизматрасониҳои фарматсевтӣ амалӣ мегардад. Дар Тоҷикистон шабакаи дорухонавӣ хусусияти пароканда дорад: иттиҳодияҳои бузурги дорухонаҳо суғрушд кардаанд, шумораи зиёди дорухонаҳои хурди хусусӣ фаъолият мекунанд, ки мустақилона қор мебаранд. Дар давраи Шуравӣ системаи васеи дорухонаҳои давлатӣ амал мекард, аммо бо гузариш ба иқтисоди бозорӣ дар инфрасохтор дигаргуниҳои ҷиддӣ ба амал омад. Бисёре аз дорухонаҳои давлатӣ хусусӣ гардонида шуданд ё фаъолияташон қатъ гардид ва ба ҷойи онҳо нуктаҳои хусусии фарматсевтӣ ба таври худқор пайдо шуданд. Имрӯз бахши давлатӣ амалан мавқеи худро дар фарматсияи чакана аз даст додааст – кумаки фарматсевтӣ асосан аз тарафи субъектҳои хусусӣ пешниҳод мешавад, ки аксаран бо ҳам робитаи ташкилӣ ву сохторӣ надоранд.

Танҳо чанде пеш унсурҳои ташкили шабакавии фаъолияти дорухонаҳо ба шакл гирифта оғоз карданд. Нахустин шабакаҳои маҳаллӣ ба вучуд омаданд. Масалан, ширкати «Аслфарм», ки дорои дорухонаҳо дар шаҳрҳои калони кишвар мебошад, ё ширкати «Сифат Фарма»,

ки бузургтарин шабакаи марказонидашудаи дорухонаҳоро дар Душанбе таъсис додааст. Аз соли 2017 инҷониб «Сифат Фарма» як қатор истеҳсолкунандагон, дистрибюторон ва дорухонаҳоро муттаҳид сохта, 18 филиалро дар пойтахт ифтитоҳ намудааст ва 3 корхонаи фарматсевтии худро бунёд кардааст. Ин иқдом то андозае парокандагии бозорро кам кард ва ҳаҷми истеҳсоли доруҳои ватаниро афзун намуд. Аммо дар маҷмӯъ дар саросари кишвар ҳиссаи сохторҳои шабакавӣ, хусусан берун аз пойтахт дар сатҳи паст боқӣ мондааст. Аксарияти муассисаҳое, ки ба фурӯши доруҳо машғуланд, корхонаҳои хурди хусусӣ, аксаран оилавӣ буда, дорои захираҳои маҳдуд мебошанд. Чунин парокандагии инфрасохтор имкони ташкили хизматрасонии ягона ва стандартиро душвор месозад, ки ин боиси гуногун шудани нархҳо ва сифати хизматрасонӣ дар нуктаҳои мухталиф мегардад. Илова бар ин, дорухонаҳои хурд на ҳамеша шароити зарурии нигоҳдорӣ ва беҳдошти дурусти номгӯи доруҳоро таъмин карда метавонанд, зеро ҳам маҳдуд будани масоҳати бино ва ҳам набудани таҷҳизоти муосир (монанди яхдонҳо, системаҳои назорати иқлим ва ғ.) монеа мегардад.

Бозори хизматрасониҳои фарматсевтӣ дар Тоҷикистон солҳои охир то андозае афзоиш ёфтааст, аммо нотаъзурии сохторӣ то ҳол боқӣ мондаанд. Фаъолияти соҳибкорӣ асосан дар пойтахт ва шаҳрҳои калон мутамарказ шудааст. Дар Душанбе, Хучанд, Бохтар ва дигар марказҳо шумораи дорухонаҳо зиёд мегардад – ҳам аз ҳисоби кушодани дорухонаҳои нави хусусӣ ва ҳам тавассути густариши шабакаҳои аввалини дорухонаҳо. Масалан, дар шаҳри Душанбе садҳо дорухонаҳо фаъолият мекунанд, аз ҷумла филиалҳои шабакаҳои дар боло зикршуда («Аслфарм», «Сифат Фарма» ва ғ.). Рақобат дар бахши шаҳрӣ ба пешбурди фаъолони молҳо, баргузори аксияҳо барои харидорон ва беҳтарсозии хизматрасонӣ оварда мерасонад (пайдоиши маълумотномаҳои электронии доруҳо, хизматрасонии бурда расондан ва ғ.). Шаклҳои муосири дорухонаҳои навӣ аврупоӣ дар пойтахт тадриҷан ҷорӣ шуда истодаанд. Суръати рушди тичорати дорусозӣ дар шаҳрҳо аз ҳисоби қобилияти баланди харидории аҳоли, тамаркузи муассисаҳои тиббӣ (ки талабот ба доруҳоро ба вучуд меоранд) ва имконияти

беҳтари логистикӣ шарҳ дода мешавад.

Баръакс, деҳот ва минтақаҳои дурдаст бо шабакаҳои дорухонавӣ суғурӯ фаро гирифта шудаанд. Дар бисёре аз деҳаҳо дорухонаҳои доимӣ вучуд надоранд, аҳоли маҷбур аст, ки дорувориро дар марказҳои ноҳиявӣ харидорӣ намояд ё аз ёрии аввали тиббӣ истифода барад, ки захираи дорувории маҳдуд доранд [5-7]. Парокандагии ҷуғрофӣ ва дастанрасии минтақаҳои кӯҳӣ (масалан, Бадахшони Кӯҳӣ) рушди фаъолияти дорухонаҳоро мушкил мегардонад – талаботи паст ва логистикаи душвор ифтитоҳи нуктаҳои дорухонаро бе дастгирии давлатӣ аз ҷиҳати иқтисодӣ ғайрисамаранок месозад. Дар натиҷа, тафовути назаррас дар таъминот бо дору мушоҳида мешавад: агар дар шаҳрҳо рақобат интиҳоби нисбатан васеи доруҳоро таъмин кунад, сокинони деҳоти дурдаст аксаран бо номгӯи маҳдуд ва номуназзами доруҳо таъмин мегарданд. Чунин нотаносубии байни шаҳр ва деҳот яке аз мушкилоти ҷиддии сохтори бозори фарматсевтӣ мебошад.

Хусусияти дигари муҳим – хароҷоти шахсии аҳоли дар маблағгузориҳои ёрии фарматсевтӣ аст. Тибқи маълумоти Бонки Ҷаҳонӣ, то 70% тамоми хароҷоти соҳаи тандурустӣ дар Тоҷикистон бевосита аз ҷайби беморон пӯшонид мешавад [8, 9].

Дар мавриди таъминоти доруворӣ ин нишондиҳанда боз ҳам баландтар аст, зеро доруҳои нуктаҳои тиббӣ амалан аз ҷониби давлат маблағгузорӣ намешаванд. Механизмҳои суғуртавӣ ва таъминоти имтиёзнок суғурӯ рушд ёфтаанд, аз ин рӯ, харидории аксари доруҳо барои шаҳрвандон «хароҷоти мустақим» мебошад. Пардохтҳои зиёди мустақим маънои онро доранд, ки бо қадом сабаб бозори фарматсевтӣ ба ҷанбаи тичоратӣ равона шудааст. Дорухонаҳо барои ҷалби харидорон бо нарх ва дастрасии молҳои маъмул рақобат мекунанд ва барои то ҳадди аксар бурдани даромад кӯшиш меварзанд. Ин ҳолат баъзан ба оқибатҳои манфӣ оварда мерасонад – масалан, ҳолатҳои беасос боло бурдани нархҳо. Маълум аст, ки дар давраи талаботи ҳаяҷонангез (масалан, ҳангоми бемориҳои сироятӣ) арзиши баъзе доруҳо чандин маротиба боло бурда мешуд, ки ин ҳақиқати Хадамоти зиддиинҳисорӣ ва ҷалби масъулияти дорухонаҳоро ба миён овард. Умуман, танзими нархҳо маҳдуд боқӣ монда,

механизмҳои ҷуброни доруворӣ амалан вучуд надоранд, ки гаронии молиявиро барои аҳоли боз ҳам зиёдтар мегардонад.

Хусусияти фаъолияти соҳибкоронаи ташкилотҳои дорухонавӣ дар Тоҷикистон асосан ба нақшаи соддаи «харида – фурӯхтан» маҳдуд шудааст. Мутахассисон қайд мекунанд, ки дар асл имрӯз фарматсевичкаи кишвар ба бозори савдои чаканаи дорувориҳои воридотӣ табдил ёфтааст. Дорухонаҳо, дар аксари ҳолат, нақши нуқтаҳои савдои доруҳои тайёро иҷро мекунанд, дар ҳоле ки вазифаи машваратии тиббии фарматсевичҳо ба кадри кофӣ ифода намеёбад. Провизорон ва фарматсевичҳо вақти асосии худро ба фурӯши мол ва ҳисобу китоб бо харидорон сарф мекунанд, на ба фароҳам овардани машваратҳои амиқи фармасевичӣ. Омода кардани доруҳо ба таври инфиродӣ, ки қаблан дар дорухонаҳои марказӣ амал мекард, қариб пурра аз байн рафтааст – ҳоло ин падида хеле кам ба назар мерасад. Танҳо шахсони алоҳида бо шавқу ҳавас чунин таҷрибаро эҳё мекунанд, масалан, шуъбаи табобат бо доруворӣ дар Беморхонаи шаҳри Исфара, ки ҷӯшобаҳои шифобахшро мувофиқи доруҳатҳои инфиродӣ омода месозад, вале дар миқёси ҷумҳурӣ ҳиссаи доруҳои фаврӣ ночиз аст. Ҳамин тавр, номгуӣ дорухонаҳо асосан ба шаклҳои тиҷоратии омодаسازیи доруҳо стандартизатсия шудааст ва муносибати фарқкунанда ба бемор хеле кам ба назар мерасад.

Маҳдудияти фаъолияти машваратӣ дар дорухонаҳо, аз сатҳи омодагии кадрҳо вобаста аст. Бисёре аз кормандони соҳа дорухонаро пеш аз ҳама ҳамчун бизнес ё манбаи даромад мебинанд, на ҳамчун ҷузъи системаи тандурустӣ. Дар натиҷа, аҳоли аз хизмати пурра ва босифати машваратии фармасевичӣ маҳрум мегардад – шарҳ додани речаи истифода, ҳушдор додан оид ба таъсироти тарафӣ, санҷиши мувофиқати доруҳо ба таври системавӣ сураат намегирад. Бисёр вақт харидорон доруҳои қавӣ ва таъсиргузorro бе доруҳат ва бе машварати лозимӣ мегиранд, ки ин метавонад боиси хавфҳои ҷиддӣ ба саломатии онҳо гардад. Дар маҷмӯъ, фаъолияти соҳибкоронаи бахши фарматсевичӣ бештар ба фурӯши мол нигаронда шудааст, на ба ҳамроҳӣ ва дастгирии равандҳои табобатии бемор.

Бо вучуди ин, тамоюлҳои мусбат низ ба на-

зар мерасанд. Рақобати афзоянда дар шаҳрҳои дорухонаҳоро ба беҳтар кардани хизматрасонӣ водор месозад: каталогҳои электронии ҷустуҷӯи дору ҷорӣ карда мешаванд, хизматрасонии расондани доруҳо ташкил карда мешавад (онлайн-дорухонаҳои Salomat.tj, Doru.tj ва дигарон) ба фаъолият оғоз карданд. Дар дорухонаҳои калон мутахассисони машваратӣ оид ба маводи ороишӣ, иловагӣҳои ғизоӣ ва монанди инҳо дар пешбурди соҳа фаъолият карда истодаанд. Охишта-охишта аҳоли нисбат ба сифати хизматрасонӣ талаботи бештар нишон медиҳад, ки ин соҳибкоронро ба баланд бардоштани сатҳи тахассусии кормандон водор месозад. Масалан, шабакаи бузурги «Аслфарм» қайд мекунанд, ки барои кормандони худ мунтазам курсҳои кӯтоҳмуддати омӯзишӣ мегузаронад, то фаҳмиши беҳтари номгуӣ доруҳо ва ниёзҳои муштариёро таъмин намояд. Ҳамаи ин аз марҳалаи ибтидоии гузариш аз савдои сода ба хизматрасонии масъули фарматсевичӣ шаҳодат медиҳад. Бо вучуди ин, гузариши мазкур ҳанӯз аз давраи анҷомёбӣ дур аст – модели тиҷоратии савдо ҳанӯз ҳам ҳукмфармо буда, консепсияи пурраи кумаки фарматсевичӣ, ки ба бемор равона шудааст, то ҳол дар амалия устувор нашудааст.

Тақсимои кадрҳо дар ҳудуди кишвар нобаробар аст. Шаҳрҳои калон (Душанбе, Хучанд) нисбатан шумораи бештари провизоронро мунтамаказ мекунанд – зеро ҳам шароити таҳсил дастрастар аст, ҳам шароити кор беҳтар, ҳам маош баландтар. Дар минтақаҳои дурдаст бошад, норасоии шадидаи кормандони соҳибхитоси дорухона эҳсос мешавад. Аксар вақт дар як дорухонаи деҳотӣ ё нуқтаи фурӯши дору танҳо як мутахассиси миёнаи соҳа фаъолият мекунанд (ҳатто баъзан корманди сатҳи миёна вазифаи дорусозро ба уҳда мегирад) ва фаъолияти провизор бо таҳсилоти олӣ қариб ғайриимкон аст. Ин ҳолат ба паст шудани сифати хизматрасонии фарматсевичӣ дар маҳалҳо оварда мерасонад: кормандони камтаҷриба метавонанд дониши кофӣ барои машваратҳои пурра надошта бошанд, қоидаҳои нигоҳдорӣ ва ҳисобгирии доруҳои қавим таъсир вайрон шаванд ва ғайра.

Мушкилии ҷудогона сатҳи тахассус ва омодагии касбии кадрҳоест, ки дар дорухонаҳо фаъолият доранд. Пас аз пошхӯрии Иттиҳоди

Шуравӣ низоми таҳсилоти пайваста ва аттестатсияи қатъии мутахассисони фармасевтӣ то андозае аз байн рафт. Имрӯз бисёре аз кормандони дорухонаҳо танҳо бо таҳсилоти ибтидоӣ, ки солҳои пеш гирифта буданд ва курсҳои кӯтоҳмуддати фосилавӣ маҳдуд мешаванд. Тавре намоёндагони соҳа қайд мекунанд, сатҳи тахассуси кормандони имрӯза аксар вақт ба дониши ҳадди ақал, ки асосан барои тичорат кифоя аст, маҳдуд мегардад: «Тахассуси кормандони кунунии дорухонаҳо асосан бо таҳсилоти ибтидоӣ ва курсҳои кӯтоҳмуддати тақмили ихтисос, ки ба фурӯш равона шудаанд, маҳдуд мешавад» [10].

Дониши амики академӣ дар соҳаҳои фармакология, фармасияи клиникӣ ва технологияи истеҳсоли дору ба канор гузошта шудааст. Дар натиҷа, мутахассисони воқеӣ, ки метавонанд дар муолича бо дору бо ҳама ҷузъиёташ фаҳмиш дошта бошанд ва аз ин ҳам бештар доруҳоро ба таври дастӣ таҳия кунанд, қариб ки боқӣ намондаанд. Барои ба кор даромадан ба дорухона доштани дипломи коллеҷи тиббӣ ё донишгоҳ кифоя аст, ва баъдан аксарияти корфармоён худ дар ҷараёни кор кормандонро таълим медиҳанд, ки дар раванди он асосан номгӯ ва малакаҳои фурӯш омӯзонида мешаванд. Албатта, чунин равиш ба рушди касбият мусоидат намекунад ва мақоми фарматсевтро то сатҳи фурӯшандаи дору паст мекунад.

Набудани низоми равшани таҳсилоти баъдидипломӣ мушкилии соҳаро боз ҳам шадидтар месозад: барномаҳои ҳатмии таҳсилоти пайваста ва имтиҳонҳои гувоҳномакунонӣ, ки мутахассисонро водор мекарданд дониши ҳудро пайваста сайқал диҳанд, вучуд надоранд. Танҳо шумораи ками ҳавасмандон мустақилона машғули баланд бардоштани тахассус мешаванд, конфронсҳо мебинанд (масалан, Конгресси байналмилалӣ фарматсевтҳои Тоҷикистон аз соли 2021 барои мубодилаи таҷриба баргузор мешавад ва дастовардҳои навро меомӯзанд. Муҳити умумии касбӣ барои сайқал додани донишу малакаҳо ҳавасмандии кофӣ фароҳам намеорад [11, 12].

Ҳамин тавр, иқтидори кадрӣ соҳаи фарматсевтӣ аз ду ҷиҳат мушаххас мешавад: нокифоя будани шумораи мутахассисон (норасоии кормандон, махсусан дар ноҳияҳо) ва камбудӣ дар сифати доруворӣ (камбудӣ дар омодагӣ ва

малакаҳои мутахассисон). Барои ҳалли фасли ин мушкилот чораҳои системавӣ заруранд.

Аввалан, вусъат додани раванди омодакунии кадрҳо: афзоиш додани қабули донишҷӯён ба ихтисосҳои фарматсевтӣ дар донишгоҳҳо ва коллеҷҳо, кушодани барномаҳои нави таълимӣ бо назардошти талаботи муосир.

Дуюм, барномаҳои нигоҳдории кадрҳо дар минтақаҳои деҳот – масалан, пешниҳоди имтиҳонҳо ба провизорони ҷавон (пардохти кумақпулии ибтидоӣ, манзил, иловаҳои маош) ҳангоми фиристодан ба деҳот, эҷоди шароити кории ҷолиб дар муассисаҳои минтақавӣ.

Севум, ҷорӣ намудани низоми таҳсилоти пайвастаи фарматсевтҳо: талаботи тасдиқи давраи гувоҳнома тавассути омӯзиш, коромӯзӣ ва имтиҳонҳо. Ассотсиатсияҳои касбӣ метавонанд дар ташкил кардани курсҳои тақмили ихтисос, семинарҳо ва тренингҳо барои мутахассисони фармасевтӣ дар саросари кишвар иштирок намоёнд.

Илова бар ин, ҳавасмандгардонии баргардонидани мутахассисони муҳоҷир – эҷоди шароите, ки кадрҳои соҳибихтисос хоҳиши кор дар ватан дошта бошанд (масалан, рушди шабакаҳои калони муосири дорухонаҳо ва истеҳсолоти фарматсевтӣ, ки музди рақобатпазир ва рушди касбиро пешниҳод мекунанд). Мутобиқкунонии истифодаи кадрҳои мавҷуд низ муҳим аст: тақсими вазифаҳои провизор ва кормандони дорои маълумоти миёнаи касбӣ, то мутахассисони бо таҳсилоти олӣ тавонанд ба кори клинικο-фармакологӣ бо беморон тамаркуз кунанд ва амалиётҳои муқарарӣ ба ассистентҳо супоранд.

Умуман, тақвияти иқтидори кадрӣ яке аз шартҳои асосии рушди кумаки фарматсевтӣ мебошад. Бе шумораи кофӣ фарматсевтҳои ҳавасмандгардонидашуда ва ҳуб омодашуда, ҳар гуна ислоҳоти инфрасохторӣ ё идоракунӣ натиҷаи комил намедиҳад. Аз ин рӯ, сиёсати давлатии соҳаи кадрҳои тандурустӣ бояд ҳамзамон бахши фарматсевтиро дар бар гирад ва онро ба барномаҳои миллии рушди захираҳои инсонӣ дар соҳаи тандурустӣ муттаҳид намоёнд.

Системаи идоракунӣ фаъолияти фарматсевтӣ дар Тоҷикистон таърихан хусусияти марказгаро дорад, ки асосан аз модели шуравии тандурустӣ мерос мондааст. Ҳоло идоракунӣ бахши фарматсевтӣ ба зиммаи Вазорати танду-

рустӣ ва ҳифзи иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон воғузор шудааст, ки аксар ҷанбаҳо – аз таҳияи санадҳои меъёрий-қонунӣ, иҷозатнома ва назорат то ҷамоҳангсозии таъминоти дору барои гурӯҳҳои имтиёзноки аҳоли – дар доираи ваколати он қарор доранд. Қарору нақши мақомоти минтақавӣ ва маҳаллӣ дар ин соҳа маҳдуд боқӣ мемонанд. Дар ҳар ноҳия ва вилоят сохторҳои тандурустӣ (идораҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ тандурустӣ) фаъолият мекунанд, аммо ваколати онҳо дар соҳаи фарматсевтӣ асосан ба иҷрои дастурҳои марказ маҳдуд мешавад. Масалан, идораҳои вилоятӣ метавонанд дар тақсими доруҳои башардӯстона ё санҷиши доруҳои маҳаллӣ иштирок кунанд, вале қарорҳои стратегӣ – чанд дорухона лозим аст, дар кадом минтақа қорхонаҳои фарматсевтии нав кушода шаванд, чӣ гуна таъминоти дору ташкил шавад – дар сатҳи марказӣ қабул мешаванд.

Ҳамин тариқ, ҳолати муносири идоракунии фарматсевтӣ дар минтақаҳои Тоҷикистон бо мутамарказшавӣ ва иштироки маҳдуди субъектҳои ғайридавлатӣ тавсиф мешавад. Барои гузариш ба модели устувор, омезиши ғайримарказонӣ (супурдани вазифаҳои муайян ба маҳалҳо) ва фарогирӣ (ҷалби ҷомеаи касбӣ ва шаҳрвандӣ ба раванди идоракунии) зарур аст. Мувожинати мутамарказшавӣ ва худтанзимкунии бояд ҳам стандартӣ ягонаи сифат дар хизматрасонии фарматсевтӣ ва ҳам эътибори хусусиятҳо ва дониши маҳаллӣ дар минтақаҳо таъмин намояд, ки ин кафолати фаъолияти самараноки тамоми низомии кумаки фарматсевтӣ хоҳад буд.

Дастрасӣ ба хизматрасонии фарматсевтӣ барои аҳолии Тоҷикистон якранг нест ва ба омилҳои ҷуғрофӣ, иқтисодӣ ва инфрасохторӣ вобаста аст. Яке аз мушкилоти шадид фарқият байни шаҳр ва деҳот дар таъминоти дору мебошад. Аҳолии шаҳрҳои калон одатан ба доруҳои маҳаллӣ, ки то дер қор мекунанд ва дорои навъҳои аз доруҳои воридотӣ ва маҳаллӣ мебошанд, дастрасӣ доранд. Дар пойтахт ва марказҳои вилоятҳо дахҳо дорухона фаъолият мекунанд, ки аксар вақт бо ҳам рақобат мекунанд. Дар натиҷа, дар муҳити шаҳрӣ доруҳои асосӣ нисбатан дастрасанд – агар маблағ бошад, метавон ба зудӣ доруи лозимаро харидорӣ кард.

Дар минтақаҳои деҳот, махсусан кӯҳӣ, вазъият дигар аст. Дар бисёре аз деҳоти дурдаст

дорухонаҳои доимӣ ва ҳатто нуқтаҳои доруҳои навӣ вучуд надоранд. Аҳолии чунин минтақаҳо маҷбур аст масофаи роҳро тай кунанд, то дору харад – баъзан то маркази ноҳия дахҳо километрро тай мекунад. Номунтазамии расонидани дору мушкилотро шадидтар мекунад: ба сабаби инфрасохтори нақлиёти сусти ва мушкилоти мавсимӣ (бориши барф, вайрон шудани роҳҳо) расонидани доруҳо ба маҳалҳои кӯҳӣ метавонад муддати тӯлонӣ қатъ шавад. Ҳолатҳои пеш меоянд, ки нуқтаи ёрии аввали тиббӣ дар деҳа чанд моҳ доруи нав нагирифта, аҳоли бе воситаҳои асосӣ (ҳатто доруҳо барои сабук кардани дард ва маводҳо барои безаргардонӣ) мемонанд. Ин нобаробарии ҷуғрофӣ боиси он мегардад, ки сатҳи кумаки фарматсевтӣ ба ҷойи зист вобаста бошад: агар шаҳрनिшинон метавонанд ба зудӣ ба дорухона дастрасӣ пайдо кунанд, сокинони деҳот аксар вақт маҷбур мешаванд, ки ё дору захира кунанд, ё бе дору бимонанд ва онҳоро бо воситаҳои тиббӣ мардумӣ иваз кунанд.

Дуюм, омиле, ки дастрасиро маҳдуд мекунад, нархи баландии доруҳои нисбат ба сатҳи даромади аҳоли мебошад. Азбаски қисми зиёди доруҳо воридотӣ ҳастанд, нархҳо бо назардошти пардохтҳои гумрукӣ аз ҷониби дистрибютор ва дорухонаҳо баланд бардошта мешаванд. Барои қисмати зиёди аҳоли, махсусан дар деҳот, ҳатто доруҳои маъмулӣ низ метавонанд гаронии молиявӣ ба бор оранд. Ба иттилоии расмӣ, тақрибан 26% аҳолии Тоҷикистон дар сатҳи камбизоатӣ зиндагӣ мекунанд ва хароҷоти тиббӣ қисми назарраси бучаи хонаводаро ташкил медиҳад [13]. Дар чунин вазъ, нархҳои баланд ба дастрасии воқеии доруҳои таъсир мерасонанд: одамон ё хариди доруи лозимаро ба таъхир меандозанд, ё ивазкунандаи онро бо нархи арзонтар харидорӣ мекунанд (барои сарфакорӣ), ё ба усулҳои алтернативии табобат рӯ меоранд.

Ин мушкилӣ махсусан дар табобати бемориҳои музмин, ки таъмини мунтазами дорувориро талаб мекунанд (масалан, диабет, фишорбаландӣ ва ғайра), шадид аст – на ҳамаи беморон метавонанд пайвасти доруҳои таъиншударо харидорӣ кунанд, ки боиси бад шудани назорат бар беморӣ мешавад. Барномаҳои давлатӣ оид ба таъмини ройгон ё имтиёзнок маҳдуд ба гурӯҳҳои муайян (маъҷубон, собиқадорони ҷанг ва ғ.) буда, феҳристи доруҳоро кам фаро мегиранд. Аз ин рӯ, дастрасии иқтисодӣ

ба доруҳо барои кишрҳои осебпазир паст боқӣ мемонад.

Хулоса, дастрасӣ ба хизматрасонии фарматсевтӣ дар Тоҷикистон якранг нест: дар шаҳрҳо нисбатан дастрас бошад (агар маблағ бошад), аммо дар деҳот ва барои гурӯҳҳои камбизоат маҳдуд аст. Вазифаи давлат – кам кардани ин нобаробарӣ ва таъмин кардани дастрасии баробар ба доруҳои зарурӣ барои ҳамаи шаҳрвандон мебошад. Ин ба кӯшишҳои комплексӣ дар рушди инфрасохтор, механизмҳои молиявӣ ва назорати сифат ниёз дорад, ки қаблан зикр гардиданд.

Назорати сифат ва амнияти доруҳо – ҷузъи стратегӣ ва ҳаётан муҳим дар низоми кумаки фарматсевтӣ буда, ба саломатии аҳоли бевосита таъсир мерасонад. Дар Тоҷикистон низоми давлатии назорати сифат амал мекунад, аммо бо сабабҳои вусъати паҳншавии доруҳои воридотӣ ва хусусияти шабакаи дорухонаҳо бо мушкилоти зиёд рӯ ба рӯ аст.

Барои тақвияти низоми назорати сифат дар сатҳи дорухона як қатор чораҳо зарур аст. Аввалан, васеъ кардани базаи лабораторӣ: таъсиси филиалҳои маркази экспертизаи доруҳо дар минтақаҳо (масалан, вилояти Суғд ва Хатлон), бо таҷҳизоти аналитикии муосир. Ин имкон медиҳад, ки сифати доруҳо дар маҳал зудтар санҷида шавад ва лабораторияи марказӣ аз бор камтар гардад.

Дуюм, рақамисозии мониторинги гардиши доруҳо. Ҷорӣ кардани системаи электронии пайгирӣ барои ҳар бастаи дору аз воридкунанда то дорухона метавонад воридшавии қалбақӣ ба бозорро ба таври назаррас коҳиш диҳад – ҳар баста рамзи беназир мегирад ва истеъмолкунанда метавонад аслияти онро тавассути базаи маълумотҳо санҷад. Баъзе кишварҳои Иттиҳоди иқтисодии Авруосиё аллакай чунин системаи рамзгузори доруҳо ҷорӣ кардаанд; Тоҷикистон низ метавонад ба кӯшишҳои муштараки рақамисозии доруворӣ ҳамроҳ шавад.

Сеюм, тақмили назорати фармакологӣ лозим аст: омӯзиши кормандони тиб ва провизорҳо барои ошкор ва гузориш дар бораи таъсири номатлуб, ташкили мубодилаи иттилоот бо базаҳои байналмилалӣ ТУТ оид ба таъмини амнияти. Ба ин восита метавон бастаҳои мушкилдорро дар вақти муносиб бозпас гирифт ва дастурҳо навсозӣ кард.

Чаҳорум, чораҳои қатъӣ нисбат ба вайронкунандагон зарур аст: баланд бардоштани ҷаримаҳо ва таҳримҳо барои дорухонаҳо, ки қоидаҳои нигоҳдорӣ риоя намеkunанд ё доруҳои беқайдгирифташуда мефурӯшанд. Бозхонди иҷозатнома бозори фарматсевтиро ба низом медарорад. Ба ҷуз чораҳои ҷазоӣ, бояд дорухонаҳои масъулиятшиносро тақвият диҳанд – масалан, ҷорӣ кардани амалиёти “гувоҳномадиҳии сифат” барои дорухонаҳо ё баргузори рейтингӣ муассисаҳои дорухона дар риояи стандартҳо (шояд дар ҳамкорӣ бо ҷамъиятҳои касбӣ).

Дар ниҳоят, шаффофият ва иттилоърасонии ҷомеа дар бораи натиҷаҳои назорати сифат муҳим аст. Нашри рӯйхати доруҳои қалбакии ошкоршуда, дорухонаҳои баста, тавзеҳот барои аҳоли – ҳама ин эътимоди шаҳрвандонро афзоиш медиҳад ва онҳоро ба раванди назорат ҷалб мекунад (истеъмолкунандагони хушёр метавонанд худ ба мушкилот хабар диҳанд, ки аллакай дар шабакаҳои иҷтимоӣ дида мешавад).

Умуман, низоми назорати сифати доруҳо дар Тоҷикистон марҳилаи моделкунониро мегузарад: аз модели кӯҳна бо лабораторияи ягона ва санҷишҳои кам – ба низоми муосири бисёрҷузъӣ, асосёфта ба назорати таваккалӣ, технологияи рақамӣ ва иштироки ҷомеа. Ҳал намудани мушкилоти боқимонда дар ин соҳа хеле муҳим аст, зеро сифат ва аслияти доруҳо бевосита ба муваффақияти табобат ва саломатии миллат таъсир мерасонанд.

Ташкилотҳои касбии ҷамъиятӣ дар соҳаи фармасевтӣ вазифадоранд, ки манфиатҳои ҷомеаи фарматсевтиро намояндагӣ кунанд, ба ҳамоҳангӣ ва муттаҳидшавии он мусоидат намојанд ва дар тақмили соҳа иштирок кунанд. Дар Тоҷикистон ташкилоти асосии чунин намуд Ҷамъияти фарматсевтҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки мутахассисони фарматсевтӣ ва касбӣ-иқтисодиро муттаҳид месозад. Ҷамъият аз аввали солҳои 2000 фаъолият дорад ва имрӯз ҳамчун идораи асосии ҳамоҳангсоз ва ташкилоти касбӣ дар соҳа эътироф мешавад.

Илова бар ин, дар кишвар чанд созмони ҷамъиятӣ бо соҳаи умумии тиббӣ вучуд доранд, ки ба масъалаҳои фарматсевтӣ дахл доранд (масалан, ҷамъиятҳои табибон, фонди дастгирии тандурустӣ), аммо ҷузъи Ҷамъияти фарматсевтҳо ташкилоти махсуси касбӣ ама-

лан вучуд надорад.

Дар марҳилаи ҳозира таъсири ташкилотҳои касбӣ ба ташаккули сиёсати фарматсевтӣ маҳдуд аст. Ҷамъияти фарматсевтҳои Тоҷикистон ҳуқуқи қонунгузорӣ ё танзимкунанда надорад ва асосан вазифаҳои машваратӣ ва коммуникатсиониро иҷро мекунад. Он чорабиниҳои касбӣ (семинарҳо, конференсҳо, аз ҷумла байналмилалӣ – масалан, соли 2021 аввалин Конгресси байналмилалӣ фарматсевтҳои Тоҷикистон оид ба рушди фаъолияти фарматсевтӣ баргузор шуд) ташкил мекунад, дар барномаҳои омӯзишӣ иштирок мекунад ва ҳамкориро бо ҳамкасбон дар ҳориҷро тақвият мебахшад.

Ҳарчанд маҳдудиятҳо вучуд доранд, иқтисодии ташкилотҳои касбӣ дар ислоҳоти соҳа назаррас мебошад. Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ маҳз ҷамъиятҳои фарматсевтӣ аксаран қисме аз вазифаҳои худтанзимкунандаи касбиро бар дӯш мегиранд: онҳо меъёрҳои амалиёти дурусти дорухонаҳоро таҳия мекунанд, дар аккредитатсияи барномаҳои таълимӣ иштирок мекунанд, гувоҳнома ва санҷишҳои мутахассисонро ба роҳ мемонанд, таълими пайваستاи касбиро таъмин мекунанд ва ҳуқуқҳои меҳнатии кормандони соҳаи фарматсевтиро ҳимоя мекунанд.

Ҷамъияти фарматсевтҳои Тоҷикистон то ҳол танҳо ба самти мазкур қадам мегузорад, аммо аллакай аввалин ташаббусҳоро анҷом додааст. Масалан, барои провизорҳо курсҳои баланд бардоштани малака ҳамкориҳои муштарақ бо До-нишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абуалӣ ибни Сино баргузор мешаванд, мубодилаи маълумоти илмӣ тавассути нашр ва конференсҳо ба роҳ монда мешавад. Ҷамъият метавонад дар ташкили системаи рушди пайваستاи касбӣ нақши калидӣ иҷро намояд: иштирок дар чорабиниҳои таълимии он шартӣ муҳим (ва эҳтимолан ҳатмӣ) барои нав кардани иҷозатномаи мутахассиси дорусозӣ гардад.

Ҳамчунин, аккредитатсияи ташкилотҳои дорухонавӣ ба мутобиқат бо меъёрҳои сифат метавонад бо иштироки Ҷамъият ба роҳ монда шавад – масалан, таҳияи нишони сифат барои дорухонаҳое, ки аъзои Ҷамъият мебошанд ва меъёрҳои ахлоқӣ риоя мешаванд. Чунин механизм дорухонаҳоро барои нигоҳ доштани сатҳи баланди хизматрасонӣ ташвиқ мекунад.

Дар соҳаи ҳимояи манфиатҳои кормандон Ҷамъият метавонад ҳамчун миёнарав байни ҷо-

меаи фарматсевтӣ ва давлат амал кунад. Он метавонад мушкilotро (маблағи ночиз, кафолатҳои иҷтимоӣ, шароити кор) ҷамъ намуда, ба Ҳукумат пешниҳод кунад ва роҳҳои ҳалли дурусти онҳоро пешниҳод намояд. Ҳоло ин самт на чандон фаъол аст, аммо бо афзоиши шумораи узвҳо ва эътимоди онҳо ба ташкилот, Ҷамъият метавонад ба як вакили таъсиргузори касб табдил ёбад.

Дар робита ба ҳамкорӣ бо дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи тандурустӣ низ захираҳо мавҷуданд. Ташкилотҳои ҳимоят аз беморон ва фондҳои хайриявӣ метавонанд бо Ҷамъияти фарматсевтҳо ҳамкорӣ кунанд, масалан, дар мониторинги мавҷудияти доруҳои ҳаётан муҳим ва кумак ба гурӯҳҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ заиф дар таъмини доруворӣ. Лоихаҳои муштарақ (тафтиши дорухонаҳо дар мавриди дастрасии доруҳои дардкамкунанда барои беморони саратонӣ, барномаҳои маърифатӣ оид ба истифодаи дурусти антибиотикҳо ва ғайра) метавонанд саъю кӯшишҳои касб ва ҷомеаро муттаҳид созанд. Ҳоло чунин ҳамкорӣ фақат дар шакли маҳдуд дида мешавад.

Дар назар аст, ки давлат тасмим дорад, ки ташкилотҳои касбиро дастгирӣ кунад. Дар санадҳои меъёрӣ кумаки Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар қадар бештар зарурати ба назар гирифтани маҳорати экспертҳоро зикр мекунад. Иқтидор метавонад эҷоди Шӯрои Ҷамъиятҳои назди Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо иштироки Ҷамъияти фарматсевтҳо имконпазир гардонад, ки дар натиҷа ташкилотро соҳиби мақоми расмӣ машваратдиҳанда мешавад. Агар чунин сохтор фаъол шавад, Ҷамъият метавонад бештар ба сиёсат таъсир расонад – масалан, дар таҳияи сиёсати миллӣ оид ба доруворӣ, шаклҳо ва меъёрҳои хизматрасонии фарматсевтӣ иштирок намояд.

Ҳамгироии ҷомеаи касбӣ ба идоракунии соҳа бо принципҳои идоракунии корпоративӣ ва худтанзимкунӣ мутобиқкунӣ ва самаранокӣ хизматрасонии фарматсевтиро метавонад баланд барад, ки дар бахшҳои қаблӣ низ қайд шуд. Барои ин зарур аст, ки гуфтугӯ бо давлат ва омодагии худӣ мутахассисон барои бар дӯш гирифтани масъулият оид ба сифату рушди соҳа ба роҳ монда шавад. Ҳоло заминаҳо барои чунин иштирок фароҳам омадаанд ва амалӣ сохтани ин иқтидор масъалаи солҳои наздик мебошад.

ХУЛОСА

Таҳлил нишон медиҳад, ки рушди устувори бозори фарматсевтӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастрасии бештар ба ёрии босифати дорусозӣ барои аҳоли мустақиман бо тақмили низоми идоракунии давлатӣ ва ҷамъиятӣ-касбии соҳа алоқаманд аст. Татбиқи ин тадбирҳо самаранокии бозори фарматсевтӣ, сифати хизматрасонии дорусозӣ ва дастрасии доруҳои заруриро барои аҳоли беҳтар мекунад.

АДАБИЁТ / ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

1. Habibov N. Determinants of out-of-pocket expenditures on prescribed medications in Tajikistan: implications for healthcare sector reform. *J Health Organ Manag.* 2009; 23(2):170-82. <https://doi.org/10.1108/14777260910960911>
2. World Health Organization, Regional Office for Europe. Availability and prices of essential medicines in Tajikistan in 2021. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2023.
3. Sodiqova D., Muhsinzoda G., Dorghabekova H., et al. Tajikistan: health system review. *Health Systems in Transition.* 2025;27(1):1-182.
4. Юсуфи С.Дж., Максудова Н.Н., Турсунзода Р.А. и др. Оценка потребления противомикробных препаратов в Таджикистане и ключевые факторы, влияющие на устойчивость к ним. *Евразийский научно-медицинский журнал «Сино».* 2025; 6(3): 5-26. <https://doi.org/10.54538/2707-5265-2025-6-3-5-26>. Yusufi S.J., Maksudova N.N., Tursunzoda R.A., et al. Assessment of antimicrobial consumption in Tajikistan and key factors influencing antimicrobial resistance. *Eurasian Scientific and Medical Journal "Sino".* 2025; 6(3): 5-26. <https://doi.org/10.54538/2707-5265-2025-6-3-5-26>
5. Donadel M., Karimova G., Nabiev R., Wyss K. Drug prescribing patterns at primary health care level and related out-of-pocket expenditures in Tajikistan. *BMC Health Serv Res.* 2016 Oct 6;16(1):556. <https://doi.org/10.1186/s12913-016-1799-2>. PMID: 27716266; PMCID: PMC5053171.
6. Tediosi F., Aye R., Ibodova S., Thompson R., Wyss K. Access to medicines and out of pocket payments for primary care: evidence from family medicine users in rural Tajikistan. *BMC Health Serv Res.* 2008;8:109. Published 2008 May 23. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-8-109>
7. Гаибов А.Г., Мирзоали Н.Т., Каримзода Х.К., Турсунов Р.А. Некоторые вопросы доступности и повышения качества медицинской помощи сельскому населению Республики Таджикистан. *Вестник Авиценны.* 2019;21(3):415-419. Gaibov A.G., Mirzoali N.T., Karimzoda Kh.K., Tursunov R.A. Some issues regarding the accessibility and quality improvement of medical care for the rural population of the Republic of Tajikistan. *Avicenna Bulletin.* 2019;21(3):415-419.
8. World Health Organization, Regional Office for Europe. Medicines price dynamics and consumption patterns in Tajikistan. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2025: 102.
9. Gertsik Y.G. Prospects for the development of integrated production structures of the medical and pharmaceutical industry within the framework of the Eurasian Economic Union. *Journal of Central Asia Economy.* 2021;5(2):135-152. <https://doi.org/10.18334/asia.5.2.111939>
10. Rechel B., Kennedy C., McKee M., Rechel B. The Soviet legacy in diagnosis and treatment: implications for population health. *J Public Health Policy.* 2011;32(3):293-304. <https://doi.org/10.1057/jphp.2011.18>
11. European Observatory on Health Systems and Policies, World Health Organization Regional Office for Europe. Tajikistan: health system review. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2025: 182.
12. Abdollahias A., Nikfar S., Abdollahi M. Pharmaceutical market and health system in the Middle Eastern and Central Asian countries: time for innovations and changes in policies and actions. *Arch Med Sci.* 2011;7(3):365-367. <https://doi.org/10.5114/aoms.2011.23397>
13. Schwarz J., Wyss K., Gulyamova Z.M., Sharipov S. Out-of-pocket expenditures for primary health care in Tajikistan: a time-trend analysis. *BMC Health Serv Res.* 2013; 13:103. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-13-103>

МАБЛАҒГУЗОРӢ

Ҳеҷ гуна дастгирии молиявӣ вуҷуд надошт.

НИЗОӢИ МАНФИАТҲО

Муаллиф изҳор медорад, ки ҳеҷ гуна низои манфиатҳо вуҷуд надорад.

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФ:

***Раджабзода Фаридун Кишвар** – номзади илмҳои биологӣ, дотсенти кафедраи химияи фармасевтӣ ва идоракунии иқтисоди фармасевтӣ, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Душанбе, Тоҷикистон.

E-mail: fariddun-2010@mail.ru

https://orcid.org/0009-0006-9371-3211

***Муаллиф барои мукотиба**

FINANCING

There was no financial support.

ФИНАНСИРОВАНИЕ

Финансовой поддержки не было.

КОНФЛИКТ ИНТЕРЕСОВ

Автор заявляет об отсутствии конфликта интересов.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ:

***Раджабзода Фаридун Кишвар** – кандидат биологических наук, доцент кафедры фармацевтической химии и управления экономики фармации, Таджикский национальный университет, Душанбе, Таджикистан.

E-mail: fariddun-2010@mail.ru

https://orcid.org/0009-0006-9371-3211

***Автор для корреспонденции**

CONFLICT OF INTEREST

The author declares no conflict of interest.

INFORMATION ABOUT AUTHOR:

***Rajabzoda Faridun Kishvar** – Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Department of Pharmaceutical Chemistry and Pharmaceutical Economics Management, Tajik National University, Dushanbe, Tajikistan.

E-mail: fariddun-2010@mail.ru

https://orcid.org/0009-0006-9371-3211

***Author for correspondence**